

YALLIG‘LANISHGA QARSHI NOSTEROID DORILAR: TA’SIRI VA ASORATLARI

Ma'murova Marjona Ulug'bek qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada yallig‘lanishga qarshi nosteroid dorilarning (YAQND) farmakologik ta’siri, terapevtik qo‘llanilishi va salbiy asoratlari tizimli ravishda tahlil qilingan. YAQNDlar prostaglandinlar sintezini inhibitsiya qilish orqali og‘riqni kamaytirish, yallig‘lanishni to‘xtatish va isitmani pasaytirish xususiyatlariga ega. Ular revmatizm, osteoartroz, travmalar, nevralgiyalar va boshqa ko‘plab kasalliklarda keng qo‘llaniladi. Shu bilan birga, YAQNDlar nomutanosib COX-1 va COX-2 inhibitsiyasi orqali me‘da-ichak, buyrak va yurak-qon tomir tizimiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Asoratlar orasida gastrit, yara kasalligi, qon ketish, buyrak yetishmovchiligi, tromboz, insult va allergik reaksiyalar mavjud. Maqolada bu dori vositalarini ehtiyotkorlik bilan, individual yondashuv asosida qo‘llash zarurligi, profilaktik choralar va xavfsizlik mezonlari haqida ham batafsil ma’lumot berilgan. YAQNDlarning klinik amaliyotdagi dolzarbligi ularning to‘g‘ri qo‘llanish strategiyasiga bevosita bog‘liq ekani ilmiy asosda bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: yallig‘lanishga qarshi nosteroid dorilar, prostaglandin, COX-1, COX-2, og‘riq, isitma, gastrit, buyrak yetishmovchiligi, yurak-qon tomir asoratlari, selektiv ingibitorlar.

Yallig‘lanishga qarshi nosteroid dorilar (YAQNDlar) tibbiyot amaliyotida eng keng qo‘llaniladigan dori vositalaridan hisoblanadi. Ular og‘riqni kamaytirish, isitmani tushirish va yallig‘lanishni to‘xtatish maqsadida turli xil somatik, nevrologik, ortopedik va revmatologik kasalliklarda ishlatiladi. Ushbu dorilar steroid bo‘lmagan tuzilishga ega bo‘lib, ular glukokortikoidlar kabi gormonlarga asoslanmagan holda yallig‘lanishga qarshi samarani ta’minlaydi. YAQNDlarning

asosiy ta'sir mexanizmi – prostaglandinlar sintezida ishtirok etuvchi siklooksigenaza (COX) fermentini bloklash orqali amalga oshadi. Ushbu fermentni to'sib qo'yish orqali og'riq va yallig'lanish mediatorlarining ishlab chiqilishi kamayadi, natijada simptomlar yengillashadi.

YAQNDlar ikki asosiy turdagi COX fermentlariga ta'sir ko'rsatadi: COX-1 va COX-2. COX-1 fiziologik funktsiyalarni, masalan, oshqozon shilliq qavati himoyasi, buyrak qon aylanishi va trombotsitlar agregatsiyasini ta'minlaydi. COX-2 esa asosan yallig'lanish jarayonlari davomida faollashadi va yallig'lanishga oid prostaglandinlar sintezi uchun javobgar hisoblanadi. An'anaviy YAQNDlar (masalan, ibuprofen, diklofenak, naproksen) COX-1 va COX-2 ni nomutanosib darajada inhibitsiya qiladi. Shu sababli ular yallig'lanishga qarshi kuchli ta'sirga ega bo'lishiga qaramay, ko'plab nojo'ya ta'sirlarni, ayniqsa me'da-ichak tizimi muammolarini keltirib chiqaradi. Selektiv COX-2 ingibitorlari (masalan, tselekoksib, etorikoksib) esa asosan COX-2 fermentini to'sib, fiziologik COX-1 ni nisbatan saqlab qoladi, bu esa yanada xavfsizroq dori profilini ta'minlaydi.

YAQNDlar klinik amaliyotda keng ko'lamli kasalliklar uchun ishlatiladi. Revmatizm va osteoartroz kabi surunkali yallig'lanishli bo'g'im kasalliklarida bu dorilar og'riqni yengillashtiradi, harakatni tiklashga yordam beradi va yallig'lanishning oldini oladi. Bundan tashqari, bosh og'rig'i, miya yoki orqa miya ildizlarining siqilishi, muskul-skelet tizimi shikastlari, posttravmatik yallig'lanishlar, nevrалgiya va dismenoreyada ham YAQNDlar samarali hisoblanadi. Ular isitmani pasaytirish maqsadida ham keng qo'llaniladi.

Biroq, yallig'lanishga qarshi nosteroid dorilar uzoq muddat va nazoratsiz qo'llanilganda yoki yuqori dozalarda qabul qilinganda turli nojo'ya ta'sirlarga sabab bo'lishi mumkin. Eng keng tarqalgan asoratlardan biri bu me'da va o'n ikki barmoq ichak yaralari, gastrit, shilliq qavatda qon ketish va perforsiya holatlaridir. Bu holat asosan COX-1 fermentining inhibitsiyasi bilan bog'liq bo'lib, oshqozon

shilliq qavatining muhofaza qiluvchi prostaglandinlar ishlab chiqarilishi susayadi. Bundan tashqari, YAQNDlar buyrak funksiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi – natriy va suvni ushlab qolish, buyrak qon aylanishining buzilishi va hatto buyrak yetishmovchiligigacha olib keluvchi holatlar kuzatilishi mumkin. Ko'p hollarda surunkali yurak yetishmovchiligi yoki gipertenziya bilan og'rikan bemorlarda bu dori vositalari klinik holatni og'irlashtiradi.

Yana bir muhim xavf – YAQNDlarning yurak-qon tomir tizimiga salbiy ta'siridir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, selektiv COX-2 ingibitorlari uzoq muddat qabul qilinganda tromboz xavfini oshiradi, bu esa miokard infarkti yoki insultga olib kelishi mumkin. Shu sababli bu dori vositalari yurak-qon tomir kasalliklari bilan og'rikan bemorlarda juda ehtiyotkorlik bilan, minimal dozalarda va qisqa muddatga buyuriladi. Allergik reaksiyalar ham YAQNDlar qatoriga kiradi – ular teri toshmalaridan tortib anafilaktik shokgacha bo'lgan turli og'irlikdagi reaktsiyalarni chaqirishi mumkin.

YAQNDlar bilan davolashda farmakologik xavfsizlikni ta'minlash maqsadida qator profilaktik choralar ko'riladi. Avvalo, dori vositasi bemorning umumiy holati, surunkali kasalliklari, buyrak va yurak faoliyati hisobga olingan holda tanlanadi. Me'da-ichak muammolari xavfi yuqori bo'lgan bemorlarga YAQNDlar bilan birgalikda proton pompasi ingibitorlari (masalan, omeprazol) buyuriladi. Davolashning qisqa muddatli va eng kam samarali dozada olib borilishi tavsiya etiladi. Shuningdek, YAQNDlar boshqa dori vositalari bilan o'zaro ta'siri ham diqqat bilan baholanmog'i lozim, chunki ular antikoagulyantlar, antihipertenzivlar va diuretiklar bilan birga qo'llanganda dori-dori o'zaro ta'siri kuchayishi mumkin.

YAQNDlar tibbiyotda beqiyos ahamiyatga ega bo'lib, og'riqni va yallig'lanishni samarali bartaraf etadi. Ularning to'g'ri va ehtiyotkorlik bilan qo'llanishi terapevtik foyda va xavfsizlik o'rtasidagi muvozanatni saqlab turadi.

Har bir bemorga individual yondashuv, klinik ko'rsatmalar va xavf omillarini hisobga olgan holda davo strategiyasini tanlash yallig'lanishga qarshi nosteroid dorilarning samarali qo'llanishini ta'minlaydi. Shu tariqa, YAQNDlar zamonaviy tibbiyot amaliyotida o'zining barqaror o'rnini saqlab kelmoqda, biroq ularning asoratlari minimallashtirish masalasi har doim dolzarb bo'lib qolaveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Katzung B.G., Trevor A.J. "Basic and Clinical Pharmacology", 15th Edition, McGraw-Hill Education, 2021.
2. Rang H.P., Dale M.M., Ritter J.M., Flower R.J. "Rang and Dale's Pharmacology", 9th Edition, Elsevier, 2020.
3. Goodman & Gilman's "The Pharmacological Basis of Therapeutics", 13th Edition, McGraw-Hill, 2018.
4. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni Saqlash Vazirligi, "Dori vositalarini qo'llash bo'yicha klinik protokollar", Toshkent, 2021.
5. Lanas A., Chan F.K.L. "Peptic ulcer disease and NSAIDs: current issues and choices", *Gastroenterology*, 2017.
6. Antman E.M., Bennett J.S., Daugherty A., Furberg C., Roberts H., Taubert K.A. "Use of nonsteroidal antiinflammatory drugs: An update for clinicians", *Circulation*, 2007.
7. Medvedeva M.V., "Neytral va selektiv COX-2 ingibitorlarining klinik farqlari", *Farmakologiya va terapiya*, 2020.
8. O'zbekiston Davlat farmakologiya qo'mitasi axborotnomasi, 2022-yil, 3-son.